BoekStart-BoekenPret

Handleiding

BoekStart
BoekenPret

kunst van lezen
OPENBARE BIBLIOTHEKEN
EN STICHTING LEZEN

lezen
STICHTING LEZEN

KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek
van Nederland

Rijnbrink

Colofon

Auteurs
Ingrid Bon (Rijnbrink)
Marijke Bos (Stichting Lezen)
Julienne van den Heuvel (Koninklijke Bibliotheek)

September 2015

Deze uitgave kwam tot stand als onderdeel van
het landelijke leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen
en is het resultaat van samenwerking tussen
Stichting Lezen, de Koninklijke Bibliotheek en Rijnbrink.

Inhoudsopgave

1. Inleiding		2
2.	Beleidskader	3
2.1	Aanleiding	3
2.2	Belang van vroeg beginnen met voorlezen	3
2.3	Huidige situatie	4
3.	Doelgroep en doelstelling	5
3.1	Doelgroep	5
3.2	Hoofddoel	5
3.3	Subdoelen	5
4.	Werkwijze en aanpak	7
4.1	Werkzame elementen	7
4.2	Inhoud	7
5.	Bouwblokjes	9
5.1	Strategische netwerksamenwerking (bedrijfsvoering: intern en extern)	9
5.2	Collectie en leesomgeving	10
5.3	Ouderbetrokkenheid	10
5.4	(Voor)leesplan	11
5.5	Deskundigheidsbevordering	11
5.6	Activiteiten	12
5.7	Monitoring	12
6.	Financiering en begroting	14
7.	Praktijkervaringen	15
8.	Onderzoek	16
9.	Achtergrondliteratuur	17
Bijlage I: De oorspronkelijke programma's		19
Bijlage II: Onderzoek voorschools lezen		20

1. Inleiding

Ouders zijn de primaire opvoeders van hun kinderen en hebben een grote invloed op hun taalontwikkeling. Lezen en vooral *plezier* in lezen komt ten goede aan de taalontwikkeling en de band tussen ouder en kind. Ondersteuning aan ouders in dit proces draagt er zorg voor dat leesroutines ontstaan, ouders en kinderen plezier beleven aan voorlezen, woordenschatuitbreiding plaatsvindt en de interactie tussen ouder en kind verbetert.

Voor instellingen rondom het kind is hier een belangrijke taak weggelegd. Voor 0- tot 6-jarigen zijn dat: de Bibliotheek, het consultatiebureau, de kinderopvang (kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en voorscholen), de basisschool (groep 1 en 2), het welzijnswerk en de gemeente. Middels samenwerking tussen de Bibliotheek en tenminste één organisatie (consultatiebureau, peuterspeelzaal, kinderdagverblijf, basisschool) voor verschillende leeftijdsniveaus (baby, peuter, kleuter) is er onder regie van Stichting Lezen een doorgaande lijn tot stand gekomen, die loopt van 0 tot 6 jaar en die een stevige structuur kent. De ondersteuning aan ouders in de vorm van het bijbrengen van voorleesvaardigheden met diverse materialen voor alle drie de leeftijdsfasen - baby, peuter en kleuter - is uniek, zowel in Nederland als internationaal.

BoekStart voor baby's heeft sinds de landelijke invoering in 2009 een vaste plaats in de Bibliotheek veroverd. Inmiddels doen vrijwel alle Bibliotheken mee. De Bibliotheek realiseert een inhoudelijke samenwerking met de verschillende partijen uit de voorschoolse periode, waarbij de kinderopvang een belangrijke partner is. Ouders worden aangemoedigd om hun kinderen vanaf zeer jonge leeftijd (baby's vanaf ca. 3 maanden) in aanraking te laten komen met boeken en samen met deze boeken bezig te zijn. Er wordt geen onderscheid gemaakt naar inkomen, niveau van geletterdheid et cetera: lezen en omgaan met boeken is voor elk gezin belangrijk.
In 2011 werd als uitbreiding van BoekStart voor baby's een begin gemaakt met **BoekStart in de kinderopvang**. Met als doel om kinderen in de leeftijd van 0-4 jaar, hun ouders en pedagogisch medewerkers via de kinderopvang intensief met boeken en het lezen daarvan in aanraking te brengen door hen te binden aan de Bibliotheek. BoekStart in de kinderopvang is een overkoepelend programma, waarbinnen alle leesbevorderingsinitiatieven een plaats hebben gekregen, met één programma in het bijzonder: **BoekenPret**. BoekenPret is in 1991 ontwikkeld en sinds 1998 landelijk geïmplementeerd. BoekenPret richt zich vanaf de ontwikkeling op gezinnen met kinderen tussen 0 en 6 jaar (ouders en kinderen) en de professionals om hen heen. De aanpak en materialen zijn specifiek ontwikkeld voor gezinnen zonder (voor)leestraditie.
Terwijl BoekStart zich richt op alle kinderen waarbij bewustwording en stimulering centraal staan, neemt de vraag toe naar intensivering en verdieping van het programma voor gezinnen waar geen voorleestraditie is. BoekenPret sluit hiermee naadloos op BoekStart aan: BoekStart en BoekenPret vullen elkaar aan én versterken elkaar. Daarom zijn beide programma's geïntegreerd en wordt vanaf 2015 de programmanaam **BoekStart-BoekenPret** gehanteerd.

BoekStart-BoekenPret valt onder beleidsregie van Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek in het kader van het landelijke leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen. De uitvoering van BoekStart-BoekenPret ligt deels bij Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek en deels bij Rijnbrink. Stichting Lezen/Koninklijke Bibliotheek zijn verantwoordelijk voor innovatief beleid, materialen, het bijhouden van de websites van BoekStart (een voor professionals, een voor ouders), het organiseren van overleg van de provinciale BoekStartcoördinatoren, het betrekken van landelijke partnerorganisaties en de monitoring. Rijnbrink is verantwoordelijk voor het bijhouden van het onderdeel BoekStart-BoekenPret op de website van BoekStart en doorontwikkeling van materialen als Speelontdekboeken.

2. Beleidskader BoekStart-BoekenPret

2.1 Aanleiding

Het ministerie van OCW heeft een belangrijk signaal afgegeven door sinds 2011 jaarlijks 261 miljoen euro over alle onderwijsachterstandsgemeenten te verdelen. Hier bovenop wordt 95 miljoen euro per jaar beschikbaar gesteld om taalachterstanden bij peuters en pedagogisch medewerkers in de G37 terug te dringen. In de periode 2014-2016 wordt extra geld voor VVE ter beschikking gesteld voor nog eens 86 gemeenten met de meeste doelgroepkinderen. Dit geld (4,7 miljoen per jaar) is voor het verhogen van het taalniveau van de pedagogisch medewerkers.

De ministeries van OCW, SZW en VWS trekken in de komende drie jaar ruim € 50 miljoen uit voor de bestrijding van laaggeletterdheid en voor leesbevordering (actieplan Tel mee met Taal).
Volgens het kabinet is een goede taalbeheersing dé sleutel om mee te kunnen doen in de samenleving. Geen enkel kind mag meer opgroeien in een taalarme omgeving: 'We moeten de estafette stoppen, waarbij laaggeletterde generaties binnen gezinnen elkaar het stokje blijven doorgeven en er groepen mensen zijn in de samenleving die niet mee kunnen doen.' Met het actieplan Tel mee met Taal willen de bewindspersonen dat minstens 45.000 mensen hun taalbeheersing flink verbeteren en dat van een miljoen kinderen in de basisschoolleeftijd de taalvaardigheid en het leesplezier toenemen.

Een van de twee hoofddoelstellingen van het plan Tel mee met Taal is dus dat in 2018 in totaal 1 miljoen jonge kinderen tot en met de basisschoolleeftijd worden bereikt met leesbevorderingsactiviteiten, zodat hun taalvaardigheid en leesplezier toenemen. Benadrukt wordt dat voorzieningen als Bibliotheken, wijkcentra en consultatiebureaus een belangrijke rol vervullen: taal leer je lokaal, zo is het motto. Het kabinet wil dat huisartsen, consultatiebureaus, peuterspeelzalen en scholen beter taalachterstanden gaan signaleren. Bibliotheken hebben een belangrijke spilfunctie met schrijf- en leesactiviteiten voor jong en oud.

Met dit politieke klimaat en de bijbehorende financiële middelen kan ook de komende jaren effectief worden ingezet op het tegengaan van laaggeletterdheid en het vergroten van leesplezier. Een programma als BoekStart-BoekenPret moet ertoe leiden dat meer gezinnen boeken en lezen als een vast en onmisbaar onderdeel van de opvoeding zien. Hiermee kan laaggeletterdheid preventief worden bestreden. Daarom ligt het voor de hand om de plaatsen waar kinderen opgevoed en begeleid worden onder de loep te nemen. Door ouders en professionals te begeleiden in dit proces ontstaat gedragsverandering. Leesroutines helpen bij het aanbrengen van vaste momenten in het dagritme van een gezin en in de kinderopvang.

2.2 Belang van vroeg beginnen met voorlezen

Nederland kent anderhalf miljoen laaggeletterde volwassenen. Zij hebben vrijwel geen lees- dan wel voorleescultuur waardoor de ontwikkelingskansen en taalvaardigheid van hun kinderen achterblijven in vergelijking met kinderen aan wie wel wordt voorgelezen (Bus, 2014). Het gaat om zowel allochtone als autochtone kinderen met laagopgeleide ouders. Uit het onderzoek van Van den Berg en Bus (2015) blijkt dat er voor kinderen van lager opgeleide ouders (taalzwakke gezinnen) het risico bestaat om met achterstand aan het basisonderwijs te beginnen. Om dit te voorkomen hebben lager opgeleide ouders meer ondersteuning en begeleiding nodig.

In publicaties over ontluikende geletterdheid wordt een relatie gelegd tussen het voorlezen in de voorschoolse periode en het (begrijpend)lezen op de basisschool. Voorlezen activeert leerprocessen die het begrijpend lezen beïnvloeden; het geeft kinderen inzicht in verhaalschema's en maakt hen vertrouwd met boekentaal, waardoor nieuwe verhalen sneller begrepen kunnen worden. Ook ten

aanzien van het technisch lezen heeft het voorlezen gunstige effecten. Kinderen die vertrouwd zijn met boeken, woorden en letters, hebben kennis opgebouwd die een kader vormt waarbinnen instructie in de techniek van lezen zin krijgt. Het voorlezen stimuleert leerprocessen, waardoor kinderen een betere startpositie hebben in het basisonderwijs. Voorlezen in de voorschoolse leeftijd hangt nauw samen met de latere prestaties van kinderen op het gebied van taal, ontluikende geletterdheid en leesvaardigheid; voorlezen is een van de belangrijkste activiteiten voor de ontwikkeling van de kennis die nodig is voor het verwerven van leesvaardigheid (Bus, 1995 In: Van den Berg en Middel, z.j.).

Daarnaast benadrukt Bus (in: Van den Berg en Middel, z.j.) het belang van voorlezen voor het ontwikkelen van plezier in geschreven taal: door geletterde activiteiten als voorlezen hebben jonge kinderen een basisbegrip van functie en gebruik van geschreven taal en een eerste attitude gevormd met betrekking tot plezier en nut van geschreven taal in hun leven. Hier ligt de sleutel tot de ontwikkeling van een intrinsieke leesmotivatie (lezen om het lezen, lezen voor het plezier). Een intrinsieke leesmotivatie is de motor voor veel en vaak (voor)lezen.

De vroege leesprestaties hebben een voorspellende waarde voor het latere leven. De beginnende geletterdheid van kinderen aan het eind van groep 1 geeft een goede indicatie voor hun prestaties in groep 3 bij het aanvankelijk lezen (Stoep, 2008). De achterliggende gedachte van BoekStart-BoekenPret is dat (voor)lezen een positief effect heeft op de taalontwikkeling van kinderen en daarmee op hun latere schoolprestaties.

2.3 Huidige situatie

Bereik BoekStart-BoekenPret
99% van de basisbibliotheken (160 van de 162), wat neerkomt op ruim 800 vestigingen, hebben een deel van de Bibliotheek babyproof ingericht met een adequate collectie. Per jaar worden circa 55.000 koffertjes aan ouders uitgedeeld die hun baby lid maken van de Bibliotheek. 88% van de ouders wordt bereikt door de gemeenten, ongeveer 40% daarvan haalt het koffertje op. Circa 75% van de Bibliotheken organiseert ouder-kind-bijeenkomsten waar ouders informatie over nieuwe boekjes krijgen en speciale activiteiten worden georganiseerd, terwijl ouders die dit nodig hebben specifiek worden ondersteund met tips, voorbeeldgedrag en feedback. In circa 800 kinderopvanglocaties is gestart met de Bouwblokjes (zie hoofdstuk 5) met subsidie van Kunst van Lezen, waarbij de implementatie en uitvoering bij de Bibliotheek ligt. De Bibliotheek zoekt de gemeente actief op; steeds meer gemeenten gaan extra locaties zelf financieren uit VVE-middelen. Ongeveer 92 gemeenten werkten al gemeentebreed met BoekenPret, hetgeen impliceert dat alle kinderopvangorganisaties en kleutergroepen van het basisonderwijs in die gemeenten reeds een doorgaande lijn kenden. In de uitwerking wordt afstemming gezocht met andere (gedeeltelijke) leesbevorderingsprogramma's zoals de VoorleesExpress, Stap-programma's, VVE-programma's, VVE thuis en Taal voor thuis om Bibliotheken lokaal beter te integreren in het VVE/jeugdbeleid.

3. Doelgroep en doelstelling

3.1 Doelgroep

BoekStart-BoekenPret is een geïntegreerde programmalijn die ouders met heel jonge kinderen ondersteunt in het lezen en plezier beleven aan verhalen en boeken. BoekStart-BoekenPret is bestemd voor álle kinderen van 0 tot 6 jaar en hun primaire opvoeders; ook en juist uit laaggeletterde en daardoor vaak ook laaggeschoolde bevolkingsgroepen (zowel autochtone als allochtone) waar weinig aandacht is voor (voor)lezen.

Daarnaast richt BoekStart-BoekenPret zich op beroepskrachten van instellingen voor jeugdgezondheidszorg, kinderopvang, Bibliotheken en kleutergroepen basisonderwijs. Deze beroepskrachten leveren een belangrijke bijdrage aan het programma, zowel door hun directe leesbevorderingsactiviteiten met de kinderen als in hun functie als intermediair bij de bevordering van de leescultuur binnen de gezinnen.

3.2 Hoofddoel

BoekStart-BoekenPret vergroot het leesplezier van kinderen en geeft ouders en professionals handvatten om voorlezen een vaste plek (routine) te geven in gezin en kinderopvanginstelling. Hiermee wordt de leesomgeving verrijkt en de taalvaardigheid van jonge kinderen bevorderd. Het streven is om kinderen die als baby starten in het programma, tussen 0 en 6 jaar 500 voorleesuren te laten opdoen, waarvan een positieve leesmotivatie en verbeterde taalvaardigheid het resultaat is.

3.3 Subdoelen

Specifieke kinddoelen:

Baby's (0-2 jaar) zijn na twee jaar in staat om:

- te ontdekken wat een boek is en wat je ermee kunt doen;
- zelf een boek vast te houden en erin te bladeren, maar ook samen met ouders of beroepskrachten in een boek te bladeren;
- met aandacht te kijken naar een aantal aangewezen plaatjes in een boek;
- verbaal en non-verbaal te reageren op het voorlezen van ouders of beroepskrachten door na te praten, mee te wijzen.

Peuters (2-4 jaar) zijn na twee jaar in staat om:

- wanneer voorlezen routine is geworden, kenbaar te maken voorgelezen te willen worden;
- met hulp een boekje te kiezen uit een overzichtelijke collectie;
- na een oriëntatie op een boek gedurende een langere periode verschillende verhaallijnen te volgen;
- een handeling in een boek te verwoorden en erop te reageren;
- op een bladzijde met veel plaatjes details te onderscheiden;
- na herhaald voorlezen gedurende een korte periode een verhaal in vaste vorm (boekentaal) te volgen;
- een afgebeelde situatie te betrekken op de eigen leefwereld en daarop te reageren;
- non-verbaal of verbaal aan te geven of het een boek/verhaalfiguur leuk vindt.

Kleuters (4-6 jaar) zijn na twee jaar in staat om:

- *Wanneer* voorlezen routine is geworden, kenbaar te maken voorgelezen te willen worden;
- zelfstandig een boekje te kiezen uit een overzichtelijke collectie met gebruik van verschillende keuzetechnieken;
- na een oriëntatie op een boek gedurende een langere periode verschillende verhaallijnen te volgen;
- een verhaallijn in een boek te verwoorden en erop te reageren;
- na herhaald voorlezen een deel van een verhaal in boekentaal 'voor te lezen' aan een ander;
- een afgebeelde situatie te betrekken op de eigen leefwereld en daarop te reageren, maar ook de afgebeelde situatie te zien als iets dat in een boek gebeurt en niet in de werkelijkheid;
- verbaal een waardering te geven aan een boek;
- op diverse manieren (spel, drama) een voorgelezen verhaal zelf te verbeelden

Specifieke doelen voor professionals in de kinderopvang:

- Tenminste één pedagogisch medewerker per kinderopvanglocatie is getraind tot voorleescoördinator;
- alle pedagogisch medewerkers hebben een training *Interactief voorlezen* gevolgd;
- de kinderopvang heeft een aantrekkelijke leesplek met een geschikte collectie boekjes;
- pedagogisch medewerkers lezen voor volgens de vijf stappen van Taallijn VVE;
- er is een actief ouderbetrokkenheidsbeleid; er wordt een- tot driemaal per jaar met een Centraal Prentenboek en bijbehorende Speelontdekboeken Groep en Thuis gewerkt;
- door middel van het voorleesplan heeft voorlezen een vaste plek in de kinderopvang: leesbevorderende activiteiten worden in een jaarplan vastgelegd;
- er wordt deelgenomen aan een leesbevorderingsnetwerk.

Specifieke ouderdoelen:

- baby's zijn lid van de Bibliotheek
- ouders maken voor hun baby's, peuters en kleuters gebruik van de collectie
- ouder en kind bezoeken ouder-kind-bijeenkomsten
- ouders zijn zich bewust van het belang van (voor)lezen (voorleesroutines)
- leesgedrag van de opvoeders is verbeterd
- ouders lezen dagelijks tenminste vijftien minuten voor (dit loopt op van vijf minuten bij een baby naar vijftien voor een kleuter) ouders werken in peuter- en kleuterperiode met Speelontdekboeken
- ouders bezoeken Kijkmomenten
- ouders ervaren meer plezier in het voorlezen
- de kwaliteit van de voorlees-interacties tussen ouder en kind is verbeterd
- interactie tussen ouder en kind is verbeterd doordat ouders voorleesroutines toepassen en de vijf stappen van interactief voorlezen weten te gebruiken.

4. Werkwijze en aanpak

BoekStart-BoekenPret is een zes jaar durend leesbevorderingsprogramma met een Centrum-Gezin-Centrum-gerichte aanpak. Het programma vindt plaats in Bibliotheken, op centra en bij de gezinnen thuis. Vanuit de Bibliotheek worden (voor)leesactiviteiten aangeboden door professionals aan kinderen in de centra, er worden cursussen gegeven aan ouders en ouders krijgen activiteiten en materialen om thuis met hun kinderen voor te lezen. De intensiteit en precieze invulling van het programma wordt aangepast aan de behoeftes van de gezinnen.

4.1 Werkzame elementen

Werkzame elementen

- Doorgaande lijn van 0-6 jaar (meerdere instellingen betrokken maar deelnemers ervaren geen onderbreking van het programma);
- Gestructureerde, routinematige, voorleessessies in thuisomgeving;
- Gestructureerde, routinematige, voorleessessies in de kindcentra;
- Rijke leesomgeving (collecties boeken thuis, eventueel geleend uit de Bibliotheek en collecties in de kindcentra in een aantrekkelijke leesplek);
- Centrum-gezin-centrum-gerichte aanpak en ondersteuning;
- Stap voor stap begeleiding aan ouders zonder (voor)leescultuur;
- Duidelijke handreikingen voor ouders bij thuisactiviteiten (boekjes en Speelontdekboeken);
- Versterking van de rol van ouders;
- Professionalisering van de pedagogisch medewerkers in de kindcentra.

4.2 Inhoud

Wanneer je het lezen wilt bevorderen in gezinnen, ook en juist in gezinnen waar weinig tot geen leescultuur bestaat, moet er vooral aan de gewoontes in het gezin worden gewerkt. Hoe ontstaat affiniteit met lezen?

- Door met een zekere regelmaat leuke en plezierige ervaringen met lezen op te doen;
- Door vanaf het moment dat baby‘s 3 maanden oud zijn aandacht aan lezen te besteden;
- Door spelenderwijs met boekjes om te gaan: bijvoorbeeld in het bad met badboekjes spelen, knisperboekjes ontdekken of met een spiegelboekje de aandacht vasthouden;
- Door liedjes te zingen en versjes op te zeggen bij alle dagelijkse bezigheden;
- Door bezoeken aan de Bibliotheek en boekhandel.

Het is van belang jonge ouders zo te structureren dat er bijna als vanzelf plezierige ervaringen met hun jonge kinderen worden opgedaan. Eerst met de allerjongsten, met hulp van het consultatiebureau, later, als de kinderen naar bijvoorbeeld de peuterspeelzaal gaan, door de pedagogisch medewerkers. Want dat nodigt uit tot meer en motiveert ouders het meest: een plezierige ervaring, in dit geval met lezen en voorlezen.

Bij alle onderdelen van de interventie is het uitgangspunt een Centrum-Gezin-Centrum-gerichte aanpak. Dit houdt in dat altijd vanuit een professionele actie (brieven over het ophalen van het koffertje, uitnodigingen voor ouder-kind-bijeenkomsten, Speelontdekboeken et cetera) de inzet van de ouders in het gezin wordt gestimuleerd. Ondersteuning waar nodig komt vervolgens weer vanuit de professionele kant.

Babyperiode
Ouders van een kindje van ca. 3 maanden ontvangen een brief van de gemeente of consultatiebureau, samen met een waardebon. Daarmee gaan zij naar de Bibliotheek, laten hun kindje gratis inschrijven als lid en ontvangen een koffertje met twee babyboekjes, waarvan soms een cd-boekje met liedjes, versjes en bakerrijmpjes. De Bibliotheek nodigt ouders uit op zogenaamde ouder-kind-bijeenkomsten waar een deskundige medewerker wisselende thema's behandelt en vooral ook de nieuwste babyboekjes toont zodat ouders enthousiast raken en blijven over lezen met baby's en heel jonge kinderen. Voor thuis is er de vierjaarlijkse digitale uitgave *BoekStart voor jou!* met boeken- en voorleestips.
Op het consultatiebureau zijn materialen van BoekStart-BoekenPret terug te vinden zodat de samenwerking met de Bibliotheek daadwerkelijk zichtbaar is. Ouders van baby's die (deels) op een kinderdagverblijf opgevangen worden of naar een peuterspeelzaal of voorschool gaan, vinden ook daar de materialen terug zoals posters, folders, het BoekStartkoffertje en speciale babyboekjes. De stevige samenwerking van de diverse instellingen ondersteunt ouders met maatwerk in het eerste levensjaar van hun baby.

Via het consultatiebureau (zeven maanden consult) worden doelgroepouders gevraagd deel te nemen aan een intensiever traject: BoekStart-BoekenPret. Samen met een gezinscontactpersoon (vrijwilliger, medewerker consultatiebureau, medewerker welzijnswerk o.i.d.) wordt een gezin begeleid in het opbouwen van voorleesroutines. Daarmee vormt voorlezen een vaste gewoonte waar ouder en kind plezier aan beleven. Ouders zien voorbeeldgedrag van de gezinscontactpersoon waarna zij het zelf gaan toepassen. Op dit gedrag krijgen zij feedback. Eveneens worden ouders ondersteund bij Bibliotheekbezoek en het kiezen van boekjes voor hun kind. Gezinscontactpersonen stimuleren ouders om deel te nemen aan de ouder-kind-bijeenkomsten in de Bibliotheek en regelmatig gebruik te maken van het lidmaatschap van hun kind. De oudercursussen, de Tippenboekjes en het formulier Observatie voorleesgedrag van ouders (0-6 jaar) maken deel uit van de aanpak.

Peuter- en kleuterperiode
Peuters groeien op in verschillende situaties. Vaak zijn ze thuis maar vaak ook spelen ze in een speelzaal, worden ze opgevangen in een kinderdagverblijf of gaan naar een voorschool. In al deze situaties is aandacht voor (voor)lezen en boeken. Ook in deze leeftijdsgroep zijn de leesroutines van belang, zowel thuis als in de instelling. Peuters en kleuters bezoeken soms diverse instellingen waardoor het belangrijk is dat de activiteiten, die in de instellingen plaatsvinden, elkaar aanvullen en niet overlappen. Met de Bouwblokjes (hoofdstuk 5), de zes centrale elementen van het programma BoekStart-BoekenPret, wordt gewaarborgd dat elke peuter en kleuter via de kinderopvang in aanraking komt met boekjes en voorlezen, waarbij hun ouders worden betrokken.

5. Bouwblokjes

BoekStart-BoekenPret vormt het begin van de doorgaande leeslijn die daarna overgaat in de Bibliotheek *op school* - basisonderwijs en de Bibliotheek *op school* - voortgezet onderwijs. De Bibliotheek *op school* wordt uitgevoerd aan de hand van een aantal bouwstenen. In lijn hiermee staan bij BoekStart-BoekenPret zes elementen centraal, de zogenaamde Bouwblokjes:
- strategische netwerksamenwerking (bedrijfsvoering: intern en extern)
- collectie en leesomgeving
- ouderbetrokkenheid
- (voor)leesplan
- deskundigheidbevordering
- activiteiten
- monitoring

Hieronder worden de Bouwblokjes toegelicht. Voor de uitvoering is voor elk Bouwblokje een toolkit ontwikkeld. Daarnaast bieden de Basisdocumenten van BoekStart, BoekStart in de kinderopvang en informatie over BoekenPretondersteuning:
Basisdocument BoekStart
Basisdocument BoekStart in de kinderopvang
Over BoekenPret

5.1 Strategische netwerksamenwerking en beleid (bedrijfsvoering: intern en extern)
Netwerken is een normaal onderdeel van elke gezonde bedrijfsvoering. Het is een manier ter strategische oriëntatie op toekomstig beleid. Hoe liggen de kaarten van andere stakeholders, wat zijn hun belangen, hoe vormen hun belangen de belangen van de Bibliotheek, hoe waaien bepaalde winden, politieke stromingen et cetera? Daar gaat een interne zoektocht aan vooraf: waar staat de Bibliotheek voor, welke waarden zijn belangrijk, welke competenties zijn er in huis? In de daaropvolgende strategie en beleid wordt op basis van deze afwegingen een match gemaakt tussen de beweging in de markt en wensen en kwaliteiten vanuit de Bibliotheek.
Een goede, toekomstgerichte strategie rondom BoekStart-BoekenPret vraagt om keuzes en ondernemend beleid. In het bepalen of veranderen van dat beleid lopen Bibliotheken er soms tegenaan dat het ontbreekt aan ervaring. Bij het veranderen van de eigen cultuur is het raadzaam dat Bibliotheken elkaar helpen om de zaken morgen beter te doen dan vandaag, ervaringen uit te wisselen, te praten over fouten in een intervisie et cetera. Om Bibliotheken op weg te helpen om op uitvoeringsniveau de omslag te maken van hun bestaande dienstverlening naar BoekStart-BoekenPret als begin van de doorgaande leeslijn, is er een toolkit ontwikkeld. Er zijn verschillende tools opgeleverd om te werken aan het opbouwen van een netwerk. Daarnaast bevat de toolkit een stappenplan, dat alle te doorlopen stappen binnen de verschillende Bouwblokjes in kaart brengt.

Toolkit
Brochure BoekStart. Een strategisch verhaal
Brochure Meer voorlezen, beter in taal
Brochure Werken aan netwerken
Boekenlegger Werken aan netwerken (bo)
Beleidsdocument BoekStart in de kinderopvang
Brochure BoekStart in de kinderopvang. Ervaringen uit de praktijk
Onderzoek
Stappenplan ouderpartnerschap en lezen
Strategische procesaanpak (bo)
Voorbeeldaanvraag BoekStart in de kinderopvang (ook via de provinciale BoekStartcoördinatoren)

5.2 Collectie en leesomgeving

De prioriteit binnen BoekStart-BoekenPret ligt bij een aantrekkelijke collectie materialen zowel voor pedagogisch medewerkers als voor de baby's, dreumesen en peuters op grijphoogte. Dit wordt gerealiseerd door het inrichten van een fysieke collectie, eventueel aangevuld met het huren van projectondersteunende tijdelijke themacollecties. De beste keus voor de samenstelling en het eigenaarschap van deze collecties is afhankelijk van de te behalen doelen, de ligging van de instelling ten opzichte van de Bibliotheek en het beleid van de Bibliotheek. Om te zorgen dat alle kinderen boeken uit de aangeboden collecties ook daadwerkelijk kunnen lenen en de Bibliotheek de leengegevens kan volgen, is het meest optimale model dat alle kinderen lid zijn van de Bibliotheek. In een integraal kindcentrum zal wellicht een uitleensysteem ingericht zijn maar in sommige andere gevallen zal dit door schaalgrootte moeilijker zijn te realiseren en wordt vaak van een handmatig systeem gebruikgemaakt.
Tijdens de cursus *Voorleescoördinator* wordt gewerkt aan een Voorleesplan dat ingaat op de voorwaarden van een goede collectie. Dit wordt gedaan met ondersteuning van leesplan.nl. De cursus *Inrichting Boekenhoek* (leesomgeving) op kindcentra geeft extra achtergrondinformatie. Pedagogisch medewerkers worden gestimuleerd, net als de ouders, om op vaste momenten voor te lezen, zodat voorleesroutines ontstaan. Het voorlezen gebeurt zowel in de grote groep als in kleine groepjes; deze afwisseling heeft vooral positief effect op de taalstimulering van de kinderen.

Toolkit
De leesomgeving (Kwestie van Lezen nr 5)
Inrichten en gebruik boekenhoek op kindcentra
Draaiboek jaarlijkse boekenhoekbijeenkomsten
Kijkmomenten: Basismodulen/Partners en netwerken
Speelontdekboeken: overzicht titels/bestellijst
Observatie voorleesgedrag in het kinderdagverblijf (0-4 jaar)
Observatie voorleesgedrag van ouders (0-6 jaar)
Observatie voorleesgedrag in peuterspeelzaal en kleuteronderwijs

Handige websites:
boekstart.nl
leesplan.nl
leesplein.nl

5.3 Ouderbetrokkenheid

Bereiken van ouders
Zoals in het beleidskader vermeld is de rol van ouders bij ontluikende en beginnende geletterdheid van wezenlijk belang. Ouders zonder (voor)leestraditie zijn vaak wat lastiger te bereiken. De Bibliotheek is niet per definitie de plaats waar zij zullen worden aangetroffen. Naast de kinderopvang zullen daarom andere kanalen en organisaties als samenwerkingspartners moeten worden benaderd. Te denken valt hierbij aan de eerdergenoemde consultatiebureaus, maar ook imams en diverse zelforganisaties als Turks/Marokkaans/Pools platform, basiseducatie, NT1 et cetera zijn essentieel. Ouders worden geacht om tijdens een voorleessessie mee te kijken, de zogenaamde Kijkmomenten. Zij zien dan het voorbeeldgedrag van de pedagogisch medewerker en leren de verhaallijn van het Centraal Prentenboek kennen. Zij kunnen dat vervolgens thuis makkelijker met hun kind opnieuw lezen, met ondersteuning van het Speelontdekboek *Thuis*.

Ter ondersteuning van de ouders kunnen de volgende cursussen en materialen worden ingezet:

- Als voorlezen moeite kost (BP)
- Ouders betrekken bij voorlezen (Kwestie van Lezen nr 8)
- Zingen, vertellen en voorlezen: zó doe je dat! (BP)
- Voorlezen en vertellen; lessenserie in de basiseducatie (BP)
- Werken met een portfolio (BP)
- Tippenboekje 0-2 jaar: Nederlands, Arabisch en Turks (BP)
- Tippenboekje 2-4 jaar: Nederlands en Turks (BP)

5.4 (Voor)leesplan
De kinderopvanginstelling en de Bibliotheek leggen alle te behalen doelen, resultaten en de te verrichten activiteiten jaarlijks in goed overleg vast in een (voor)leesplan. Daarvoor is een digitaal format beschikbaar via leesplan.nl. Het leesplan wordt zowel ingebed in het beleid van de kinderopvang als dat van de Bibliotheek. Op deze wijze vormen de plannen een leidraad voor iedereen die bij de (dagelijkse) uitvoering van BoekStart-BoekenPret betrokken is.
Een (voor)leesplan geeft houvast bij de inrichting van leesbevordering binnen de kinderopvang. In een (voor)leesplan legt een instelling vast op welke wijze er in de dagelijkse routine aan leesbevordering wordt gewerkt. Zaken als boekencollectie, taken van de (voor)leescoördinator, activiteiten, alsmede deelname aan landelijke projecten zoals De Nationale Voorleesdagen, worden hierin vermeld. Na het invullen is er per instelling automatisch een digitaal jaaroverzicht beschikbaar. Ook biedt leesplan.nl een evaluatie-instrument.

Mediaopvoeding
Het (voor)leesplan biedt de instelling en de Bibliotheek tevens een handvat om planmatig te werken aan het bevorderen van informatievaardigheden, ook bij dreumesen en peuters. Door een vanzelfsprekende integratie van (goede en adequate) digitale programma's en producten wordt goed aangesloten bij de hedendaagse digitale maatschappij. Met name geanimeerde, gedigitaliseerde prentenboeken zijn een goede start hierbij.

Toolkit
Digitale kinderboeken (Kwestie van Lezen nr 7)
Leesplan
Snugger (app)

5.5 Deskundigheidsbevordering
De nieuwe vorm van samenwerking met kinderopvang en aanverwante organisaties zoals consultatiebureaus, brengt soms nieuwe rollen met zich mee en stelt andere eisen aan de medewerkers van de Bibliotheek. Bibliotheken zijn experts als het gaat om leesbevordering en mediawijsheid; kinderopvangorganisaties zijn experts waar het verzorgen van zeer jonge kinderen betreft. Door deze expertise samen te voegen leren ze van elkaar en krijgt ieder kind het beste van beiden. Om dit te realiseren werkt de Bibliotheek met een contactpersoon, een (voor)leesconsulent, die helpt bij het uitvoeren van de activiteiten uit het Voorleesplan. Binnen de Bibliotheek worden train-de-trainers opgeleid die jaarlijks worden bijgeschoold op terugkombijeenkomsten. De instelling stelt een door de Bibliotheek opgeleide voorleescoördinator beschikbaar, die samen met de (voor)leesconsulent de verbindende schakel is tussen het team, de kinderen en de ouders. De Bibliotheek draagt zorg voor jaarlijkse netwerkbijeenkomsten en stelt samen met de kinderopvang het Voorleesplan bij. Activiteiten worden meestal in samenwerking uitgevoerd.

Toolkit
Scholing binnen BoekStart
Voorlezen in de kinderopvang (Kwestie van Lezen nr 4)
Voorlezen op de basisschool (Kwestie van Lezen nr 3)
Voorlezen stimuleren in meertalige gezinnen (Kwestie van Lezen nr 6)
Cursus Digidreumesen

Bibliotheekmedewerkers worden geschoold middels de cursus:

- BoekStart voor baby's (BS)
- Leesplezier op het consultatiebureau (BP)
- Basismodule BoekenPret (BP)

Pedagogisch medewerkers worden geschoold in:

- Voorleescoördinator in de kinderopvang (BS)
- Interactief Voorlezen in de kinderopvang (BS)
- Digidreumes (BS)
- Draaiboek bijeenkomst jonge kinderen en ICT (BP)
- Ouderbetrokkenheid Draaiboek bijeenkomst 'werken met een portfolio' (BP)
- Draaiboek jaarlijkse boekenhoekbijeenkomsten (BP)
- Inrichten en gebruik boekenhoek op kindcentra (BP)

Kleuterleerkrachten worden geschoold in:

- Draaiboek meertalig voorleesproject (BP)
- Interactief voorlezen in de kleuterklas (BP)
- Kleuters lezen en schrijven zelf (BP)

5.6 Activiteiten
In het Voorleesplan zijn onder andere de geplande activiteiten opgenomen. Dat zijn vrijwel altijd De Nationale Voorleesdagen, de voorleesroutines van elke dag en waar mogelijk een wekelijkse boeken-uitleen, digitale prentenboeken en andere hedendaagse media.
Het Centraal Prentenboek met Speelontdekboek *Groep* en *Thuis*, met activiteiten die driemaal per jaar terugkeren, is een vast onderdeel van het Voorleesplan. De prentenboeken die aan de kinderen worden aangeboden, beklijven beter als er rondom de boeken en de betreffende thema's activiteiten worden aangeboden. Ter ondersteuning van de pedagogisch medewerkers is er een Speelontdekboek *Groep* en ter ondersteuning van de ouders is er een Speelontdekboek *Thuis* ontwikkeld. Ouders en professionals krijgen op deze manier tips en suggesties om met de groep of het individuele kind met een prentenboek en thema bezig te zijn. Enkele werkbladen helpen om de thematiek goed te verwerken. Met de stappen 'Voorlezen, Praten, Doen' wordt zowel de passieve als actieve taalontwikkeling gestimuleerd.

Toolkit
Leesplan: leesprojecten
Praten over boeken op de basisschool (Kwestie van Lezen nr 2)

5.7 Monitoring
Door ontwikkeling van beleid, materialen en trainingen alsmede een communicatielijn op landelijk niveau, is en blijft de kwaliteit gewaarborgd; dit wordt ook bewerkstelligd door landelijke aansturing van de Bibliotheken via de BoekStartcoördinatoren. Door evaluaties en monitoring wordt de kwaliteit bewaakt en zo nodig bijgestuurd.
De Monitor BoekStart in de kinderopvang brengt de meerwaarde van collectie, leesomgeving en samenwerking met de Bibliotheek in kaart. De monitor bestaat uit digitale vragenlijsten voor

Bibliotheekmedewerkers (voorleesconsulenten), voorleescoördinator of locatiemanager en pedagogisch medewerkers. De uitkomsten geven richting om de samenwerking tussen kinderopvang en Bibliotheek te optimaliseren wat betreft het leesgedrag van de kinderen en het inbedden van voorleesroutines in de dagelijkse organisatie door pedagogisch medewerkers. Op basis van de resultaten van de monitor maken kinderopvang en Bibliotheek afspraken over de invulling van het (voor)leesbeleid. Na een jaar wordt de volgende meting uitgevoerd, om de opbrengsten vast te stellen en zo nodig nieuwe afspraken te maken.

Meten is weten
De Monitor BoekStart heeft als voornaamste doel de voorleesomgeving en het gedrag van de pedagogisch medewerker rondom leesbevordering in beeld te brengen. De monitor voedt de dialoog tussen de kinderopvangorganisaties en de Bibliotheek met het oog op versterking van de samenwerking. Ook een gezamenlijke aanpak ouderbetrokkenheid heeft baat bij deze samenwerking.

Er zijn drie vragenlijsten:
1. Vragenlijst Bibliotheekmedewerker (voorleesconsulent)
2. Vragenlijst pedagogisch medewerkers
3. Vragenlijst voorleescoördinator of locatiemanager

Elementen die centraal staan zijn:
- Hoe deskundig zijn de pedagogisch medewerkers en wordt hierin geïnvesteerd?
- In welke mate wordt, in samenwerking met de Bibliotheek, gezorgd voor een aantrekkelijke leesplek in de kinderopvang?
- In welke mate wordt, in samenwerking met de Bibliotheek, een startcollectie geschikte boekjes opgebouwd?
- Heeft voorlezen een vaste plek in de kinderopvang door het opnemen van een voorleesplan in het beleid?
- Hoe ziet het leesbevorderingnetwerk eruit? Met welke partners wordt samengewerkt?
- In hoeverre worden ouders betrokken?

Toolkit
Handleiding Monitor BoekStart in de kinderopvang
De overige documenten worden binnenkort geplaatst op boekstartpro.nl

Ter inspiratie, zie hieronder de documenten van de Monitor de Bibliotheek *op school* - basisonderwijs
Folder Meedoen met de monitor
Brochure Lezen meten - een basis voor beleid
Factsheet Meer lezen, beter in taal
PowerPoint Meedoen met de monitor
Draaiboek training monitor voor leesconsulenten
PowerPoint training monitor
Hand-outs en opdrachten training monitor
Hand-out monitor standaardrapportage resultaten
Planning monitor
Planning monitor blanco format
Vragenlijsten uit de monitor

6. Financiering en begroting

Doordat met maatwerk wordt gewerkt kan geen concreet kostenoverzicht geleverd worden. Voor BoekStart in de kinderopvang is er per deelnemende locatie een subsidie van Kunst van Lezen (OCW) beschikbaar van € 2.410. Dit wordt besteed aan presentatie binnen kinderdagverblijf/peuterspeelzaal, de basiscollectie, scholing Bibliotheekpersoneel en pedagogisch medewerkers en lokale begeleiding. Er is een inspanningsverplichting voor de Bibliotheek om ook de gemeente een financiële bijdrage te laten leveren, zodat het aantal locaties verdubbeld kan worden.

De volgende formulieren bieden ondersteuning:
- een standaardaanvraagformulier BoekStart in de kinderopvang
- een voorbeeldaanvraag BoekStart in de kinderopvang
- een begrotingsformulier en financiële verantwoording BoekStart in de kinderopvang
- een evaluatieformulier BoekStart in de kinderopvang
- een voorbeeldbegroting BoekStart-BoekenPret (binnenkort op de website)
- een voorbeeldbeschrijving uitvoering (in puntsgewijze stappen) van BoekStart-BoekenPret: Stappenplan BoekStart en BoekenPret

7. Praktijkervaringen

De brochure *BoekStart in de kinderopvang. Ervaringen uit de praktijk* beschrijft aan de hand van voorbeelden uit Den Haag, Goes en Nijkerk hoe een structurele en nauwe samenwerking is ontstaan tussen de Bibliotheek, kinderopvang en gemeente. Deze praktijkervaringen vormen een bron van informatie en inspiratie voor andere Bibliotheken en kindcentra in Nederland.

In 2013 is een kwantitatief en een kwalitatief onderzoek (Direct Research; M. Gaus) gehouden naar BoekenPret in opdracht van Biblioservice Gelderland (nu Rijnbrink). Er zijn vragenlijsten voorgelegd en diepte-interviews gehouden onder Bibliotheekmedewerkers, pedagogisch medewerkers van kindcentra en ouders.

Uitkomsten:

- algemene tevredenheid als totaliteit;
- vormgeving kan verbeterd worden;
- materialen voor ouders soms te talig;
- koppeling BoekStart is wenselijk (koppeling BoekStart en BoekenPret is in zomer 2015 gerealiseerd);
- website zou verbeterd kunnen worden, met name met informatie voor ouders (BoekenPret is sinds voorjaar 2015 onderdeel van de website van BoekStart);
- websitedeel voor professionals wordt goed beoordeeld;
- speelontdekboeken aanpassen; meer niveaus zowel voor kinderen als voor ouders.

Bibliotheek Bedum kent een geïntegreerde aanpak gericht op zowel álle kinderen als op specifieke doelgroepkinderen van 0-6 jaar in gezinnen zonder leestraditie.

8. Onderzoek

Onderzoek naar BoekStart

De effecten van BoekStart zijn wetenschappelijk onderzocht door Heleen van den Berg onder leiding van prof. dr. A. Bus van de Universiteit Leiden. De resultaten laten zien dat meer ouders onder invloed van BoekStart al vroeg voorlezen, dat ouders die meedoen met BoekStart kinderen hebben die hoger scoren op taal, dat de effecten sterker zijn op langere termijn, dat vooral temperamentvolle baby's profiteren en dat BoekStartouders vaker de Bibliotheek bezoeken. De opbrengsten vragen om verdere uitbouw en verduurzaming.

Onderzoek naar BoekenPret

Er is onderzoek gedaan naar de effecten van BoekenPret op gezinnen die in 1997 en in 2000 deelnamen (Bos, J.P.M.J., 2002) met als resultaten: BoekenPret heeft een positief effect op de voorleesattitude van ouders, de materiële en sociale leesomgeving van het gezin, de ouder-kind interactie, het interactief voorlezen en de ontluikend geletterdheid van het kind. De effecten op het 'literaire' gezinsklimaat en de 'geletterdheid' van baby's waren significant positief. Zowel de moeders als de BoekenPretwijkverpleegkundigen waren tevreden over de begeleiding. Het verschil in effect met een soortgelijk onderzoek uit 1997 bleek nergens significant. Ook de beleving van de moeders uit beide jaren verschilde niet van elkaar.

Onderzoek naar de effecten van BoekenPret in Drenthe (Osinga en Lub, 1997) wijst uit dat de kinddoelen die door BoekenPret worden gesteld, voor zowel baby's, als peuters en kleuters grotendeels werden gehaald. Deelname aan BoekenPret zou een positieve invloed hebben op het voorleesgedrag van de ouders. De deelnemende ouders gebruiken gaandeweg meer strategieën bij het voorlezen. Hoe langer een kind meedoet aan BoekenPret, hoe meer strategieën de ouders gebruiken. Met betrekking tot het totaal van strategieën voor, tijdens en na het voorlezen is een significant verschil (significantieniveau van < 0.1) gevonden tussen kleuters die wel of niet aan eerdere onderdelen van BoekenPret hebben deelgenomen. De attitude ten aanzien van lezen van ouders die aan eerdere BoekenPretprojecten hebben deelgenomen blijkt positiever te zijn. Op het totaal van attitude ten aanzien van lezen wordt significant hoger gescoord ($p=0.04$) door de ouders die eerder hebben deelgenomen aan het programma. Deze totaalscore behelst zowel de affectieve als instrumentele attitude t.a.v. lezen.

Onderzoek Bibliotheek West-Achterhoek

De Bibliotheek West-Achterhoek heeft een monitoring-onderzoek gedaan naar de effecten van het VVE-aanbod van de bibliotheek. De resultaten van het onderzoek laten duidelijk zien dat investeren in ouderbetrokkenheid en een goede introductie van het Centraal Prentenboek met Speelontdekboek de moeite lonen.

9. Achtergrondliteratuur

- Berg, H. van den, en Bus, A. (2015). *BoekStart maakt baby's slimmer*. Delft: Eburon
- Berg, I. van den, en Middel, A. (z.j.). *Voorlezen, gewoon omdat het leuk is! Basisboek BoekenPret*. Utrecht: Sardes & Stichting Lezen
- Bohnenn, E., en Jansen, F. (2006). *Laaggeletterde ouders, kinderen van 0 tot 4, consultatiebureaus* (basisvaardigheden.nl)
- Bon, I., en Sanders, T. (2011). *Handleiding BoekenPret 0-2 jaar*. Alkmaar: Buro Extern
- Bon, I., en Sanders, T. (2007). *Handleiding BoekenPret 2-4 jaar*. Alkmaar: Buro Extern
- Bon, I., en Sanders, T. (2010). *Handleiding BoekenPret 4-6 jaar*. Alkmaar: Buro Extern
- Bos, J.P.M.J. (2002). *BoekenPret opgegroeid? Een effect- en evaluatieonderzoek van BoekenPret Tilburg in 2000, het verschil met BoekenPret 1997 en de BoekenPretgezinnen van 1997 anno 2000*. Nijmegen: KUN
- Bus, A.G., en Van den Berg, H. (2014). *Effecten van BoekStart*. Leiden: Universiteit Leiden
- Buisman, M., Allen, J., Fouarge, D., Houtkoop, W., en Van der Velden, R. (2013). *PIAAC; kernvaardigheden voor werk en leven*. z.pl.: Universiteit Maastricht
- Chorus, M., en Van Welzen, I. (2010). *Voorlezen gaat zó*. Amsterdam: SWP/NJi
- De leesomgeving. Kwestie van Lezen nr 5. Stichting Lezen
- DeWalt, D., and Hink, A. (2009). *Health Literacy and Child Health Outcome*. Pediatrics, 2009. (http://pediatrics.aappublications.org/content/124/Supplement_3/S265.full.pdf+html)
- Digitale kinderboeken. Kwestie van Lezen nr 7. Stichting Lezen
- Duursma, E., Augustyn, M., and Zuckerman, B. (2008). *Reading aloud to children: the evidence*. Archives of Disease in Childhood, 93, 554-557
- Inspectie van het Onderwijs (2009). *Onderwijsverslag 2008/2009*. Den Haag: Deltahage bv
- Kordes, J., en Bolsinova, M., Limpens, G., en Stolwijk, R. (2013). *Resultaten PISA-2012*. Arnhem: Cito
- Ledoux, G., Roeleveld, J., Driessen, C., Cuppen, J., en Meijer, J. (2011). *Prestaties en loopbanen van doelgroepleerlingen in het onderwijsachterstandenbeleid*. Amsterdam/Nijmegen: Kohnstamm Instituut/ITS
- Lesemann, P., and Van den Boom, D. (1999). *Effects of quantity and quality of home proximal processes on Dutch, Surinames-Dutch and Turkish-Dutch pre-schoolers' cognitive development*. Infant and Child development, 8, 19-38.
- Lierop, H. van (1990). *Ik heb het wel in jouw stem gehoord; over de rol van het gezin in de literaire socialisatie van kinderen.* Delft: Oberon
- *Meer voorlezen, beter in taal. Effecten van voorlezen op taalontwikkeling* (2de druk 2014). Kunst van Lezen-brochure
- Mol, S. (2010). *To read or not to read*. Leiden: Moster & Van Onderen
- Netten, A., Droop, M., Verhoeven, L., Meelissen, M., Drent, M., en Putter, R. (2012). *PIRLS- en TIMSS-2011*. Nijmegen: Radboud Universiteit
- Osinga, A., en Lub, I. (1997). *Interactief voorlezen. Effecten van het leesbevorderingsproject BoekenPret op het voorleesgedrag van ouders*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen
- Osinga, A., en Lub, I. (1998). *Voorleesplezier is groot. De effecten van BoekenPret in Drenthe onderzocht*. In: Toon, januari 1998
- Ouders betrekken bij (voor)lezen. Kwestie van Lezen nr 8. Stichting Lezen
- Praten over boeken op de basisschool. Kwestie van Lezen nr 2. Stichting Lezen
- Rodriguez, E., Tamis-LeMonda, C., Spellmann, M., Pan, B., Raikes, H., Lugo-Gil, J., en Luze, G. (2009). *The formative role of home literacy experiences across the first three years of life in children from low income families*. Journal of applied developmental psychology, 2009, vol. 30 pp. 677-694
- Scheele, A.F. (2010). *Home language and mono- and bilingual children's emergent academic language; a longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch, and Turkish-Dutch 3-6 year olds*.

Utrecht: Universiteit Utrecht
- Schonewille, B., Kloprogge, J., en Van der Leij, A. (2000). *Kaleidoscoop en Piramide. Samenvattend evaluatierapport*. Alkmaar: Buro Extern
- Stoep, J. (2008). *Beginnende geletterdheid; geen vanzelfsprekendheid*. In: Levende Talen Tijdschrift, jrg. 9, nummer 4, 2008. P.17-23
- Van den Steen, L. (2001). *Ontluikende geletterdheid en voorlezen bij jonge kinderen*. In: Bundel 14, Veertiende Conferentie Het Schoolvak Nederlands, pp. 383-390
- Voorlezen in de kinderopvang. Kwestie van Lezen nr 4. Stichting Lezen
- Voorlezen op de basisschool. Kwestie van Lezen nr 3. Stichting Lezen
- Voorlezen stimuleren in meertalige gezinnen. Kwestie van Lezen nr 6. Stichting Lezen

Bijlage I: De oorspronkelijke programma's

BoekStart voor baby's wil jonge kinderen (0-2) en hun ouders van voorlezen laten genieten. Het programma is als onderdeel van Kunst van Lezen ontwikkeld door Stichting Lezen en het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (nu Koninklijke Bibliotheek) in nauwe samenwerking met de Provinciale Service Organisaties en als partners de gemeente, het consultatiebureau, de kinderopvang en de boekhandel. BoekStart wordt uitgevoerd in de Bibliotheek, kinderdagverblijven, peuterspeelzalen en voorscholen. BoekStart wordt bekostigd vanuit het ministerie van OCW.

BoekStart in de kinderopvang is bestemd voor professionals werkzaam in de kinderopvang en bouwt voort op BoekStart voor baby's, uitgaande van hetzelfde principe: jonge kinderen (0-4) en hun ouders van voorlezen laten genieten. Deelnemen kan via de lokale Bibliotheek. Die zorgt voor deskundigheidsbevordering, een collectie en het inrichten van een aantrekkelijke leesplek. De kinderopvang neemt deel aan een leesbevorderingsnetwerk en krijgt ondersteuning bij het opstellen van een voorleesplan en invullen van ouderbetrokkenheid. BoekStart in de kinderopvang wordt door veel gemeenten financieel ondersteund in aanvulling op de subsidie van OCW.
Om de samenwerking tussen Bibliotheek en kinderopvang te versterken en het effect van het programma te verhogen is een monitor ontwikkeld. De pilotmonitor BoekStart in de kinderopvang (uitgevoerd in 2014) vormde in 2015 de basis voor de Monitor BoekStart naar voorbeeld van de Monitor de Bibliotheek *op school* (de andere programmalijn van Kunst van Lezen).
Evaluatie van BoekStart (zowel van BoekStart voor baby's als voor BoekStart in de kinderopvang) gebeurt jaarlijks en wordt vanaf 2016 opgenomen in de Educatiemonitor van de Bibliotheek. Het effect van BoekStart voor baby's is wetenschappelijk onderzocht door de Universiteit van Leiden.

BoekenPret is door Sardes ontwikkeld in opdracht van Stichting Lezen in samenwerking met medewerkers van consultatiebureaus, Bibliotheken, kinderopvang en basisschool. BoekenPret wordt uitgevoerd in en door organisaties die met jonge kinderen werken, bijvoorbeeld kindcentra, consultatiebureaus, peuterspeelzalen, basisscholen en Bibliotheken. BoekenPret is vaak onderdeel van achterstandsbeleid/onderwijskansenbeleid - dan wel Voor- en Vroegschoolse Educatie - in gemeentelijk beleid.
Gemeenten die BoekenPret willen invoeren kunnen bij hun lokale Bibliotheek terecht. Een Provinciale Service Organisatie (PSO) zorgt voor ondersteuning, voorlichting, scholing en advies, eventueel in samenwerking met een onderwijsbegeleidingsdienst en de lokale Bibliotheek. Elke PSO heeft een eigen coördinator leesbevordering. Deze coördinatoren geven trainingen aan de beroepskrachten in de BoekenPretprojecten.
Monitoren van de praktijkervaringen loopt via de provinciale coördinatoren. Alle actoren zijn betrokken bij een onderzoek dat is uitgevoerd in 2013. Voor evaluatie binnen de BoekenPretprojecten worden verschillende instrumenten aangeboden voor procesmatige evaluatie, participatiemeting, waarderingsmeting, effectmeting en terugkoppeling van resultaten naar ouders. De instrumenten zijn in de *Achtergrondinformatie Materialen BoekenPret* opgenomen.

Bijlage II: Onderzoek voorschools lezen

Uit diverse onderzoeken blijkt dat kinderen, die van jongs af aan zijn voorgelezen, gemotiveerd zijn om te leren lezen; ze blijken taalvaardiger te zijn, ze begrijpen teksten beter en hebben meer succes op school dan kinderen die niet of heel weinig zijn voorgelezen. Plezier verbinden aan lezen is daarbij een belangrijke factor, evenals de zorg voor een stimulerende taal- en leesomgeving. Hieronder worden twee Nederlandse onderzoeken naar effecten van voorlezen uitgelicht:

- E. Duursma, M. Augustyn, B. Zuckerman, 'Reading aloud to children: the evidence'. In: ADC Online, 13-5-2008. Dit onderzoek toont aan dat voorlezen aan en samen lezen met jonge kinderen de taalontwikkeling bevorderen en dat dit ontluikende geletterdheid stimuleert: dit geeft kinderen een goede voorbereiding op school. Ze leren letters herkennen, ze leren dat het gedrukte woord het gesproken woord weergeeft, ze leren hoe je een boek vasthoudt en bladzijden omslaat en ze leren dat je aan het begin van een boek begint. Het leert kinderen dat geschreven taal verschilt van gesproken taal en ze leren verhaalstructuren, syntaxis en grammatica begrijpen, wat nodig is voor het begrijpen van teksten. Deze vaardigheden van ontluikende geletterdheid zijn voorwaarden voor het leren lezen. Kinderen van 3-4 jaar die in aanraking zijn geweest met rijmpjes, kunnen op school beter alliteratie en rijm herkennen.

- S. Mol, A. Bus, A. de Jong, D. Smeets: *Added value of dialogic parent-child book readings. A meta analysis*. Leiden: Universiteit Leiden (2008). Voorlezen vergroot de woordenschat van kinderen: bij het voorlezen van een boek worden andere woorden gebruikt dan in de dagelijkse spreektaal. Een grote woordenschat kan bepalend zijn voor het latere schoolsucces.

Op de website van BoekStart is een inventarisatie te vinden van onderzoek (nationaal en internationaal) naar en praktijkvoorbeelden van leesbevordering bij jonge kinderen (0-4 jaar): *Overzicht van onderzoek naar voorschools lezen*. Daarin is bij punt 3 een geannoteerde opsomming te vinden van onderzoek naar voorlezen in de kinderopvang. Punt 7 biedt een verzameling artikelen die inspirerende praktijkvoorbeelden geven van samenwerking tussen Bibliotheek en kinderopvang.

Kijk ook op: Leesmonitor.nu.